

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Kritische Polemologie, studies over politiek, vrede en geweld

Everts. Ph.P.

Citation

Boekbespreking van: Kritische Polemologie, studies over politiek, vrede en geweld. (1974). Boekbespreking van: Kritische Polemologie, studies over politiek, vrede en geweld. *Acta Politica*, 9: 1974(1), 97-100. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449469>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449469>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

verklaring, de geo-politieke verklaring, het streven naar veiligheid of het reageren op het machtsverwicht, de Russische erfenis, de nationale (en bolsjewistische) karaktertheorieën en het totalitarisme. In de tweede categorie onderscheidt Rosser: de handhaving van de macht door de elite, behartiging van het nationale belang en de invloed van de Marxistisch-Leninistische ideologie. Ook Hiltermann stuit op Rossers eerste theorie, die van de Sowjet-verklaring: 'Dit feit (het aan de macht komen van de werkende massa) zou de Russische buitenlandse politiek een geheel ander karakter hebben gegeven, geheel andere doelen en volkomen andere bronnen van kracht en invloed en middelen en methoden'. Dit gebeurt echter in de inleiding bij de behandeling van de bronnen en hij komt er verder niet meer op terug. Ook de geo-politieke verklaring komt ter sprake, bijvoorbeeld op p. 156: 'Bovendien is Rusland als typisch 'landlocked', laat-ontwikkeld 'kernland' noodzakelijkerwijs gedwongen te streven naar het verkorten van zijn verbindinglijnen met de kust en het opstuwen van zijn invloedssfeer in de richting van de open zee. Dit legitieme verlangen, tezamen met het natuurlijke belang bij invloed in een cordon van grensstaten, geven Moskou aanvullende redenen om de Oosteuropese groepering in stand te houden'. 'Wat is echter 'legitiem verlangen' en wat 'natuurlijk belang'?

In de 'Slotsommen' op p. 144 komt de schrijver tot de konklusie 'Juister schijnt het er van uit te gaan, dat alle op Duitsland betrekking hebbende motivaties zich hebben doen gelden, maar evenzeer alle Russische klassieke en kommunistische motivaties invloed hebben uitgeoefend'. Aanknopingspunten in het verhaal worden hier echter niet gegeven.

De 'rekapitulatie van de gang van zaken' als verdienste van Hiltermanns boek hebben we al naar voren gebracht. Een bijkomend positief punt daarbij nog is het vermelden van Russische bronnen. De schrijver, dan wel de drukker, zijn echter nogal zorgeloos met de Russische titels in de literatuurlijst omgesprongen. Ook de verregaande onvolledigheid van de index is opvallend.

Ons voornaamste bezwaar richt zich dus tegen de verwerking van het materiaal in het kader van de probleemstelling. Indien de schrijver vooraf kennis genomen had van enige politikologische literatuur (over beleidsanalyse bijvoorbeeld) dan zou dat niet alleen van invloed geweest zijn op zijn aanpak, maar ook op de duidelijkheid in zijn terminologie. Naar definities van gebruikte begrippen zal men tevergeefs zoeken, terwijl bijvoorbeeld op p. 144 motivaties, doeleinden, motieven, verlangens en programma van wensen achter- en door elkaar gebruikt worden.

Hier komen we op het meer algemene probleem van de verhouding van de geschiedenisstudie tot de sociale wetenschappen. 'History as Social Science' vormt een dermate groot probleem, dat Von der Dunk zelfs van een krisissituatie in de geschiedenisstudie spreekt (men zie hiervoor zijn artikel in 'NRC/Handelsblad' van 9 februari 1973 en het artikel van H. A. Diederiks en M. A. Wes van 23 maart 1973 eveneens in dit blad). Hiltermanns boek bevestigt het reële bestaan van die crisis.

R. Th. Jurrjens

**Kontroversiële Polemologie, door de Polemologische Studiegroep
Amsterdam, Amsterdam (Lynx), 1972, -216 p., f 9,75**

Hylke Tromp, red., Kritische Polemologie, studies over politiek, vrede en geweld, Polemologische Studiën, 15, Assen (Van Gorcum), 1973, -233 p., f 14,50

De hier besproken bundels zijn een soort 'fall-out' van het grote debat over doelstellingen, werkwijze en centrale concepten van de polemologie, dat in de jaren 1968/1969 vanuit Scandinavië op gang gebracht werd (Galtung, Schmid, Dencik). De kritiek van de 'radicale' of 'kritische' polemologen kwam bij de polemologen van het eerste en tweede uur aan als een dolkstoot in de rug. Deze eerste generatie, die zo vertrouwd was met de kritiek van rechts ('polemologie probeert een wetenschappelijk tintje te geven aan pacifisme en fellow-traveling') dreigde opeens links te worden ingehaald. De pijlen van de critici richtten zich op de borst, die hen had gevoed. Beide stromingen waren het product van hun tijd. In de jaren vijftig was het de Oost-West confrontatie en het vermijden van de grote oorlog met kernwapens, die als eerste punt op de agenda van de polemologie stonden. In de jaren zestig was dat de afhankelijkheid en uitbuiting van de kleinen door de groten, gesymboliseerd door de strijd tussen mier en olifant, die in Vietnam plaats vond.

Een roloppvatting, die de polemoloog ziet als de neutrale 'peace specialist' die symmetrisch boven de partijen staat (omdat vrede immers in het belang van iedereen zou zijn) leidt, als het gaat om een conflict tussen onderdrukkers en onderdrukten, impliciet of expliciet, tot partij kiezen voor de systeemhandhavende belangen van de eersten. De traditionele polemologie kwam onder kritiek vanwege het beweerde onvermogen de werkelijke belangrijke problemen te analyseren en vanwege de onaanvaardbaarheid van de gehanteerde, enge begrippen vrede en conflict. Deze concepten waren, zo stelden de critici, het gevolg van ideologische fixaties, die het onmogelijk maakten zich te bevrijden van de conventionele opvattingen. Daardoor werden de polemologen gewild of ongewild het werktuig van diegenen in wiens belang het is de status quo niet te veranderen. 'Vaak laat de polemologie zich geheel openlijk in haar theorie, methode, probleemstelling, mentaliteit, kortom in heel haar organisatie, structuur en zelfopvatting bepalen door de belangen, die het systeem steunen. Deze wetenschap is in wezen een ordinair propaganda-instrument' (Kontroversiële Polemologie, p. 176).

Ondanks de ernstige bezwaren, die men kan en moet hebben tegen veel wat in de bundel Kontroversiële polemologie, in het voetspoor van de Scandinaviërs en Duitsers, als Villmar en Senghaas, met veel aplomb wordt geponeerd, hebben de publikaties van de Polemologische Studiegroep Amsterdam de belangrijke verdienste het grote debat ook in Nederland mede op gang gebracht te hebben. Het is daarbij wel enigszins ironisch dat dit debat elders alweer over zijn hoogtepunt heen is, waarbij het opvallend is (zoals bleek op de General Conference van de International Peace Research Association in Bled, 1971) dat de polarisatie niet heeft geleid tot een breuk, maar tot een belangrijke verbreding van concepties, het aansnijden van nieuwe onderzoeksgebieden en een diepgaande discussie over toepassingsmogelijkheden van de polemologie.¹

De bundel Kontroversiële Polemologie is ontstaan in 1970 toen aan de Vrije

Universiteit een polemologie-project van start ging. De door de deelnemers geschreven opstellen, literatuurstudies, samenvattingen en vertalingen van artikelen, die in het debat een belangrijke rol speelden werden eerst, in samenwerking met de Disputorenraad V.U. in een beperkte en snel uitgeputte oplage in stencilvorm uitgegeven. De belangstelling bleek echter groter, zodat werd besloten de bundel alsnog in druk uit te geven. Helaas, zoals zal blijken, werden daarbij alleen kleine verbeteringen aangebracht. Het aantal bijlagen werd uitgebreid. Centrale thema's zijn de ontwikkelingen in het denken van de leden van de groep zelf, 'aan den lijve' ervaren van de wisselwerking tussen wetenschap en maatschappij (opvatting) en de maatschappelijke verhoudingen, waaronder de wetenschap zijn inhoud, vormgeving vindt.

Geprobeerd wordt, zoals de flaptekst meldt, 'een beschrijving te geven van deze ontwikkelingen binnen de polemologie en tegelijkertijd een richting te wijzen, waarin, volgens de auteurs, de polemologie zich zou moeten ontwikkelen'. Hoewel ook in het eerste deel de samenhang tussen de hoofdstukken niet al te groot is ('De delen zijn afzonderlijk te lezen', zeggen de auteurs in een fraai understatement (blz. 7)), valt het boek toch in twee duidelijk te onderscheiden gedeelten uiteen. Het eerste gedeelte omvat bijdragen van de leden van de groep zelf. Het tweede (dat eigenlijk al op p. 87 begint met een vertaling van Fritz Villmar, 'Sociaal-ekonomische uitgangspunten voor een kritische polemologie: Opmerkingen bij een systematische opzet') bevat een groot aantal bijlagen. Daarvan wordt het grootste deel in beslag genomen door (vaak slordige) vertalingen van artikelen van Dieter Senghaas, 'Agressiviteit en geweld: stellingen over de afschrikingspolitiek en Dimensies der afschrikingsanalyse' en van Herman Schmid, 'Peace research en politiek'. Verder zijn onder de bijlagen opgenomen eigen nota's, verklaringen en andere stukken van de auteurs van de bundel. Zij zijn lang niet alle even relevant. Er treden nogal eens herhalingen op.

Deel A (de eerste zes hoofdstukjes) is getiteld: 'De ontwikkeling van de individuele betrokkenheid'. Daarin wordt de ontwikkeling van de betrokkenheid van het individu (i.c. de leden van de groep zelf) bij het maatschappelijk gebeuren geanalyseerd: van passieve (non-)participatie tot actieve betrokkenheid, met zicht op de maatschappij als geheel. Ter sprake komt de rol van de opvoeding, het geweten tegenover de ideologie, de politisering tot actief handelend subject. Het tweede deel B: 'Wetenschap en Politiek engagement', behandelt na een wat vaag inleidend hoofdstuk de ontwikkelingen binnen de polemologie. De ontwikkeling van de begrippen vrede en conflict staat daarbij centraal en het werk van Galtung, Schmid, Dencik en Jenkins wordt behandeld. Het bevat nogal wat onjuistheden en apodictische conclusies. In Deel C, 'De Polemologische Visie', wordt bepleit de ontwikkelingen binnen het denken over oorlog en vrede en de empirisch-analytische methode binnen een kritische maatschappij-theorie te plaatsen, waardoor men de politieke relevantie van de onderzoeksresultaten kan bepalen. Het tweede hoofdstuk in dit deel geeft een paar elementen uit de kritiek op de

¹ cf. Asbjorn Eide, Dialogue and Confrontation in Europe, *Journal of Conflict Resolution* 16(1972), 4, 511-522. Deze aflevering: Peace Research in Transition: a Symposium, is in zijn geheel gewijd aan de bestandsopname en geeft in vele opzichten een aanvullend en vaak beter beeld van de stand van zaken, dan de hier besproken bundels. Dit geldt vooral voor de artikelen van Eide, Stohl en Chamberlain, Wernette, Tanter en Carroll.

politieke economie van de bewapening en het afschrikkingssysteem. Het eerste deel van de bundel eindigt met het al genoemde artikel van Villmar, dat een uitgewerkt program voor polemologisch onderzoek geeft.

Kenmerkend voor de bundel is het fragmentarische, verbrokkelde en onsystematische karakter ervan. Dat was bij de gevolgde methode van werken onvermijdelijk en in de oorspronkelijke vorm van publikatie niet zo storend. Nu het boek na ruim twee jaar alsnog indruk verschijnt en wordt gepresenteerd als (enigszins) 'een systematische bundel over controversiële polemologie' (p. 7) moet de conclusie luiden, dat deze pretentie niet wordt waar gemaakt. Ook de wijze van schrijven kenmerkt zich niet door al te grote bescheidenheid. De lezer, die van niets weet, moet wel de indruk krijgen dat de polemologenwereld voor het optreden van de PSA werd bevolkt door naïeve, ideologisch verblinde, zich aan de machthebbende elites verkopende, (p. 176) maar zich tegelijk van de politiek verre houdende (p. 56) lieden. Maar ook de 'radicale peace researchers' als Schmid en Dencik blijft een hard oordeel niet bespaard. 'De a-historische opvatting van de kritische polemologie maakt haar tot verleden tijd' (p. 64). Nu zijn verwijten als gebrek aan een historische benadering, en een 'totaal-visie' sneller opgeschreven, dan verwerkt in wetenschappelijk onderzoek, waaraan deze tekortkomingen niet kleven. Het is natuurlijk onbillijk de PSA te verwijten dat onderzoek (nog) niet zelf te hebben gedaan. Maar wel is het een feit — en dat reduceert in grote mate het concrete belang en effect van de kritiek die, terecht, op een groot aantal aspecten van de gangbare wijze van polemologie-beoefening kan worden ingebracht — dat van onderzoek, waarin deze kritiek verdisconteerd is (nog) vrijwel geen sprake is. Al deze discussies hebben pas zin als er vervolgens iets mee wordt gedaan en tot dusver is het zo dat er meer over de polemologie geschreven is, over wat zij wel en niet is en wel en niet zou moeten doen, dan er werkelijk polemologisch onderzoek gedaan is.

Het verwijt aan de polemologen (vooral in Nederland) moet niet zijn, zoals de PSA doet, dat zij zich te weinig met de politiek en met actuele vragen hebben ingelaten, maar daarentegen dat zij zich te veel en te vroeg hebben laten verleiden zich op te werpen als aalmoezeniers van de vredesbeweging, tot het willen uitoefenen van politieke macht en het schrijven van 'voetnoten bij het wereldgebeuren'. Zij hebben geantwoord op een maatschappelijke vraag (die niet uit één bepaalde hoek kwam) zonder aan die vraag echt goed te kunnen beantwoorden. Over het probleem van de wetenschapsbeoefening en de toepassing van de resultaten valt nog genoeg te zeggen. De PSA draagt daar in deze bundel wel belangrijke elementen voor aan. Met name geldt dat voor het concept van de objectieve, symmetrische, dat wil zeggen voor alle partijen relevante en toegankelijke kennis. Is er werkelijk reden voor vertrouwen in het liberale rationaliteitspostulaat, dat zich baseert op een proces van: meer kennis-beter inzicht-betere publieke opinie-betere politieke-betere wereld? De hele traditionele polemologie kan wel eens op drijfzand blijken te zijn gebouwd.

Om al die redenen is het erg jammer, dat de PSA niet de moeite heeft genomen of de gelegenheid heeft gehad de bundel *Kontroversiële Polemologie* nog eens met een even kritisch oog te bekijken als zij met het werk van anderen heeft gedaan. Dan had zij de lezers en zichzelf een grote dienst bewezen.

Nu kan men toch beter terecht bij de andere hier besproken bundel: 'Kritische Polemologie', die vijf artikelen bevat, die werden uitgekozen door Hylke Tromp en onder zijn leiding werden vertaald (hetgeen samen nog weinig reden geeft zijn

naam zo groot op het omslag te zetten). Drie van de vijf artikelen speelden een belangrijke rol in het grote debat. Zij verschenen eerder, met andere bijdragen, in Duitse vertaling onder redactie van D. Senghaas, in: 'Kritische Friedensforschung', (Frankfurt, 1971). Het zijn de vertalingen van Herman Schmid, 'Peace Research and Politics', (1968), Johan Galtung, 'Violence, Peace and Peace Research' (1969), Lars Dencik, 'Peace Research, pacification or revolution?' (1970).

De andere twee zijn samengebracht onder het hoofdje: 'Van afschrikingspolitiek naar sociale verdediging: vredeswetenschap als maatschappelijke factor'. Het zijn van Dieter Senghaas, 'Zur Analyse von Drohpolitik in den Internationalen Beziehungen' (1972) en van Egbert Jahn, een uitwerking van 'Soziohistorische Voraussetzungen der sozialen Verteidigung' (1970). Een uitvoerige bespreking van de hier bijeengebrachte artikelen is in dit bestek mogelijk noch zinvol, omdat het in het merendeel van de gevallen gaat om materiaal, dat, ondanks de onvermijdelijke tekortkomingen, zijn onmiskenbare betekenis heeft bewezen. Ik onthoud mij dan ook van een verdere bespreking en onderstreep slechts, dat het belang van al deze artikelen hun vertaling, waar kennelijk onder studenten en andere geïnteresseerden behoefte aan bestaat, volledig wettigt.

Ph. P. Everts

Bibliografie 1972

samengesteld door Joke Swiebel en Michiel Tegelaars

(This bibliography lists publications on political science published by Dutch authors in 1972 and dealing mainly with Dutch problems. All titles have been described in English in such a way as to have an idea about the contents of the article or book).

Memoires en Biografieken/Memoirs and Biographies

- 1- Bruins Slot, J. A. H. J. S., ... *en ik was gelukkig. Herinneringen* (... and I was happy. Memoirs of a politician), (Uitg. met een inleiding door B. van der Kaam), Baarn, 1972, pp. 216.
- 2- Drees Sr., W., *Neerslag van een werkzaam leven*. Een keuze uit geschriften, redevoeringen, interviews en brieven uit de jaren 1902-1972 van Dr. W. Drees, voorzien van inleiding en commentaar van hemzelf en met redactionele medewerking van Paul van 't Veer, (A lifetime of work. A selection from the writings, speeches, interviews and letters of ex prime-minister W. Drees), Assen, 1972, pp. 283.

Algemene werken/General works

- 3- *Bommen voor brood. Over het verband tussen bewapeningswedloop, armoede en milieubederf* (BOMBS for bread. On the relationship between the armsrace, poverty and ecological deterioration), door J. Blok, D. Coppes e.a. Onder red. van F. Goudswaard en B. van der Kaam, Baarn, 1972, pp. 48.
- 4- Bordewijk, P., 'Nederland en het M.I.T.-rapport' (The Netherlands and the M.I.T.-rapport), in *Hollands Maandblad*, 13 (1972), nr. 293 (april), pp. 8-11.
- 5- Brink, E. van den, *Politieke vorming*. Met een politikologische inleiding van Gerben Bruinsma. (Political education), Groningen, 1972, pp. 127.
- 6- Burg, F. H. van der, 'Politiek recht, opvolger van staatsrecht?' (Political law, successor to constitutional law?), in: *De Nederlandse Gemeente*, 26 (1972), pp. 157-160.
- 7- Couwenberg, S. W. (red.), *Tijdsein - peiling en perspectief van onze tijd*. (Diagnosis of our time - essays), Alphen aan den Rijn, 1972, pp. 249.
- 8- Daudt, H., 'Kritische theorie, kritiek op de politikologie en politikologische kritiek' (Critical theory, critique of political science and criticism from political science), in *Acta Politica*, 7 (1972), pp. 220-272.
- 9- Harmsen, G., 'Economie, politiek en geschiedenis' (Economics, politics and history), in: *Te Elfder Ure*, 19 (1972), pp. 522-543.
- 10- Hen, P. de, *Over de financieel-economische machtsvorming in Nederland* (On financial and economic power holders in the Netherlands), Amsterdam, 1972, pp. 170.
- 11- Hofland, H. J. A., *Tegels lichten of Ware Verhalen over de Autoriteiten in het Land van de Voldongen Feiten* (Essays on the Dutch political elite during the post-war years), Amsterdam, 1972, pp. 223.
- 12- Hollander, A. N. J. den (red.), *Diverging Parallels. A Comparison of American and European Thought and Action*, Leiden, 1972, pp. 222.
- 13- Hoogerwerf, A., *Politologie. Begrippen en problemen*. (Political science. Concepts and problems), Alphen aan de Rijn, 1972, pp. 155.
- 14- Jong, L. de, *Het koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog*. Deel 4. (The kingdom of the Netherlands during the second world war. Part 4), (2 banden), 's-Gravenhage, 1972, pp. 992.